

bilimname XXX, 2016/1, 9-26
Geliş Tarihi: 10.02.2016, Yayın Tarihi: 22.04.2016

EDEBİYATTA TERSİNME/ÜSLÛBU'T- TEHEKKÛM SANATININ ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDA BAZI ÖRNEKLERİ

Kadir KINAR
Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
kinark@erciyes.edu.tr

Öz

Yunanca kandır- fiilinden türeyen εἰρωνεία (*eirōneía*) ironi/Tersinme, kelime olarak "söylenilenin tersini kasetmek" ya da "bilip de bilmezlikten gelmek"tir. İroni için bir şeyi söyleyip tam tersini kasetmek olarak çok genel bir tanım yapmak mümkündür. En geniş anlamıyla ironi bir belagat üslubu, edebi bir tekniktir. Yüzeyde belli bir anlam ifade eden ama hakikatte tam tersi bir anlamı kasteden bir anlatımdır. İroni, sözel, dramatik ve durumsal gibi kategorilere ayrılabilir. Sözel, dramatik ve durumsal ironi genellikle asıl kastedileni vurgulamak için kullanılır.

İroninin sözlü ironi, durum ironisi, dramatik ironi, kritik ironi, komik ironi, trajik ironi, nihilist ironi, paradoksal ironi, nazik ironi, kişisel olmayan ironi ve kozmik ironi birçok türü vardır. Biz bu makalede Kur'an'da ve Arap şiirinde bulunan bazı sözlü ironi/tersinme türlerini inceleyeceğiz. Bu makale Kur'an'da ve Arap şiirinde bulunan bazı sözlü ironilerin semantik ve pragmatik imalarını açıklamayı amaçlamaktadır.

Bu makale semantik ve pragmatik perspektiflerden bakarak bazı ironik ifadeli ayetlerin ve şiirlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla incelenmek üzere birkaç Kur'an ayeti ve bazı Arap şiiri parçaları seçilmiştir. Makalede Kur'an'dan ve Arap şiirinden bazı sözlü ironi ifadeleri çağdaş semantik ve pragmatik sahalalarının uzmanları tarafından ortaya konan temel sözlü ironi modelleri açısından incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Ayetler, İroni, Alaysama, Şiir.

SOME ASPECTS OF VERBAL IRONY IN THE ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract

Irony (from Ancient Greek εἰρωνεία (*eirōneía*), meaning "dissimulation, feigned ignorance" is an umbrella term which can be used with a lot of different meanings in various texts; hence it is hard to explain it in a single definition. Irony can be vaguely defined as "saying thing while meaning the opposite".

In its broadest sense, is a rhetorical device, literary technique, or event in which what appears, on the surface, to be the case, differs radically from what is actually the case.

Irony may be divided into categories such as verbal, dramatic, and situational. Verbal, dramatic, and situational irony are often used for emphasis in the assertion of a truth.

This article aims at shedding light on the semantic and pragmatic implications of verbal irony in the Koran and Arabic poetry.

This article aims to provide a better understanding of the ironic ayaat and poetries through semantic and pragmatic perspectives. For this purpose, a few ironic ayaat and some parts of Arabic poetry were selected for the analysis. The article is based on analyzing, and clarifying the implicated meaning of some verbal irony expressions from the Holy Quran and the Arabic poetry in terms of the main verbal models of irony proposed by contemporary specialists of semantic and pragmatic studies.

Keywords: Quran, Verses, Irony, Sarcasm, Poetry.

دُفِئَتْ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ

“Tat bakalım (azabı), hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin!!!”¹

Giriş

Tersinme/İroni, içinde farklı anlamları bulunduran çok sayıda söz sanatıyla bir arada kullanılabilen bir söz söyleme sanatıdır. Bu yüzden açıklanması zor bir kavramdır. İroni için “bir şeyi söyleyip tam tersini kastetmek”², “konuşan kişinin ima ettiği anlamın görünüşteki anlamdan tamamen farklı³ ya da tam tersi bir anlam olması” şeklinde çok genel bir tanım yapmak mümkündür. Ancak diğer dillerde kavramlaştırılarak bir tek kelimeyle ifade edilebilen bu terimin dilimizde de bir kelimeyle karşılanabilmesinin arzulan bir husus olduğunu düşünmekteyiz. Bu yüzden bu kavramı bazı Türk yazarların kullandığı alaysama, alaysılama vb. terimler içerisinde araştırdığımız konuyu da yaklaşık olarak yansıttığını düşündüğümüz “Tersinme”⁴ kavramıyla karşılanmanın uygun olacağını düşünmekteyiz.

¹ 44/Duhan: 49

² Gözde Sarıoğlu, Bakî, Nefî ve Nedîm Divanlarında İroni, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.iii; Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, Üslubu't-tehekküm fi'l-Kur'ani'l-Kerim (Dirase tahliliye beyaniyye), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmiatu'l-Ürdüniyye, Amman, 2005, s.22; Ahmet Abay, Kur'an'da İronik Anlatımın Bir Örneği: Tebbet Suresi, K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2012/20, s.71

³ Bahar Dervişcemaloğlu, Göstergibilim Sözlüğü (İroni md.), <http://www.ege-edebiyat.org/docs/506.pdf> (Erişim. 24/01/2016)

⁴ Savaş Kılıç, İroni, İstihza, Alaysılama, Cogito, Kış, 2008, s.143-148; Fatma Jale Gül Çoruk, Hiciv Üzerine Bir Çalışma, (Türk, İngiliz ve Ermeni Edebiyatları Örneklerinde), Ankara

İroni kavramı Türk edebiyatında ve batı edebiyatında geçen bu ismiyle olmasa bile hep mizah ve gülmece unsurlarını içinde bulunduran istihzâ, cinas, kinaye, taşlama, alay nükte, şathiye ve hiciv gibi “eleştiri”ye dayalı türler kapsamında varlık alanına çıkmıştır.⁵ İroni/Tersinme çok geniş bir kullanım alanına sahip şemsiye bir kavram olarak görünmektedir. Bu nedenle sözlü ironi, durum ironisi, dramatik ironi, eleştirel ironi, komik ironi, trajik ironi, nihilist ironi, paradoksal ironi, yumuşak ironi, kişisel olmayan ironi, kendini azımsama ironisi, kozmik ironi/cilve-i kader yazgı ironisi⁶, tarihi ironi ve Sokratik ironi gibi türlere ayrılmaktadır.⁷ Bizim incelememize konu edeceğimiz metinlerin, çoğunlukla söylenen şeyin tersini kastetme ve alaysama türünde olup “tersinme” kavramıyla çevrelenebileceğini düşünüyoruz.

İroninin tam olarak anlaşılması için ironinin unsurları ve türleri hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Öncelikle ironiyi yapan bir kişi ve onun karşısında muhatap olan, ironinin kurbanı diye adlandırılan bir kimsenin olması gereklidir.⁸ Sonra ironiyi yapan kişinin onu ne amaçla yaptığı bilinmelidir. Karşısındaki insan ile alay etmek ve onu küçük düşürmek için kullanıyorsa farklı, ona ne kadar az şey bildiğini kibar bir şekilde göstermek istiyorsa farklı, kötülermiş gibi yapıp övmek istiyor, över gibi yapıp kötülemek istiyorsa bunların her biri için ironinin farklı türleri söz konusu edilecektir.⁹

Sokratik ironide Sokrates kendi bildiği bir şeyi bilmemezlikten gelerek karşısındaki muhatapın bir konudaki bilgiyi keşfetmesine yardımcı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ironi zeki insanların bildikleri bir hakikati başkalarına da öğretme yöntemi olarak kullanılmış olmaktadır.¹⁰

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ermeni Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s.22; Bahar Dervişcemaloğlu, Göstergebilim Sözlüğü.pdf (Erişim. 24/01/2016)

⁵ Arzu Karadikme, İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006, s.55

⁶ Savaş Kılıç, A.g.m., s.143-148; Kur'an'daki Yusuf (a.s) kıssasının böyle isimlendirilmemesiyle birlikte bu açıdan bir incelenmesi için bkz. Mustansir Mir, Irony in the Quran: A Study of the Story of Joseph, http://www.academia.edu/7544366/Irony_in_the_Quran_A_Study_of_the_Story_of_Joseph (Erişim, 24/01/2016); Çeviri: Ali Akay, Kur'an'da İroni: Bir Yusuf Kıssası İncelemesi; Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.IX, sayı:1, Diyarbakır, 2007, ss.189-204

⁷ Gözde Sarıoğlu, a.g.e., s.iv

⁸ Gözde Sarıoğlu, a.g.e., s.16-17

⁹ Gözde Sarıoğlu, a.g.e., s.16-17

¹⁰ Gözde Sarıoğlu, a.g.e., s.6

Tersinme/ironi bu özellikleriyle dilbilimsel ifadelerin anlamını onların kullanıcıları ve yorumcuları açısından inceleyen ve anlambilime yardımcı bir alan olarak kabul edilen pragmatik/edimbilimin konusudur.¹¹

Kur'anda tersinme üslubunun kullanılış nedeni insanlığı ıslah etmek ve doğru yola iletmektir. Bu, insanların inanç bakımından sapıklıklarına, dini emirlere muhalefetlerine, ahlaki bozulmalarına karşı kendilerine yöneltilen acıtıcı, can yakıcı tenkitler ve eleştiriler vasıtasıyla yapılmaktadır. Onların yanlışları ortaya konularak davranışlarının kötü sonucu açıklanmakta ve öte dünyada kendilerini bekleyen feci son hatırlatılmaktadır. Bir bakıma bazı münferit olaylarda geçen model şahsiyetlerin, liderlerin¹² yaptıkları davranışlarla alaylılama yapılarak kıyamete kadar gelecek olan tiplerin öğüt olarak öylesi bir davranış içine girmemeleri salık verilmektedir. Onlara sanki yaptıklarının karşılığı olarak bir tür bir ceza uygulanmaktadır. Ancak bu ceza bedensel bir ceza değil psikolojik bir ceza kabilinden olmaktadır. Böylece akıllarını başlarına alarak uslanmaları, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmeleri amaçlanmaktadır.¹³

Arap dili sözlüklerinde ironi/tersinme'nin karşılığı olarak yer alan "tehekküm" kelimesi ve türevleriyle ilgili olarak üstüne lazım olmayan işlere dalan ve insanların başına zarar gelmesine neden olan kimse; birisini alaya alan, dalga geçen şahıs; birisine şarkı söyleyen; büyülenen, kibirlenen, ahmaklığı ve kini sebebiyle bir başkasının üstüne yıkılan; büyülenen; önünde durulamayan ve engellenemeyen sel anlamlarına gelmektedir. Kuyunun yıkılması, yaralama, başkasına saldırma, alay etme ve kızgınlık anlamlarını da içermektedir.¹⁴

Terim olarak tehekküm/ironi/tersinme: Bir sözün muhatabı alaya almak maksadıyla konuşma anındaki hâl ve şartlara uygun olarak, yerine ve

¹¹ Soner Akşehirli, Anlam Bilimine Yardımcı Bir Alan: Pragmatik Bilimi <http://www.ege-edebiyat.org/docs/323.doc> (30/01/2016)

¹² Abdülhalim Hıfni, et-Tasvîru's-sâhîr fi'l-Kur'ani'l-Kerim, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-kitâb, Kahire, 1992, s.222

¹³ Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, a.g.e., s.1, 26

¹⁴ İbn Manzur, Muhammed b. Mükkerrem, Lisânu'l-Arab, Daru'l-Meârif, Kahire, Ts, c.51, s.4681-4682

dinleyicisinin durumuna göre seçip ayarlanarak söylenmesi anlamına gelen hâlin gereğinin¹⁵ tam zıttı bir maksatla söylenmesi sanatına verilen addır.¹⁶

Bütün tersinme/ironi çeşitlerini ele alıp incelemek bir makalenin sınırlarını çokça aşacağı için biz genel olarak çalışmamızı Arap dilinde ve özelde de Arap dilinin başyapıtı, şaheseri, Yüce Allah'ın mu'ciz kelimeleri, eşi benzeri getirilemez, taklit edilemez, her bir harfinin yüce Allah tarafından güvenilir elçisinin kalbine ilka edildiği yüce Kur'an'dan ve Arap şiirinden örneklerle sözlü ironinin bazı çeşitleri üzerinde yoğunlaştıracaktır. Çalışmada geçen ayet mealleri <http://www.kuranmeali.org> sitesinde yer alan 40 adet Kur'an mealinin karşılaştırılması olarak verildiği mealler içerisinde konu bütünlüğüne uygun düşeceği tahmin edilen mealden seçilerek verilmiştir.

Dilin her düzeyde konuşmacının niyetini açığa vurduracak kalıplaşmış şekilleri vardır. Dilin anlam düzeyi de bu sayılan düzeylerden biridir. Konuşmacı, dilin anlam sistemine göre yapılan konuşmanın anlam bütünlüğüyle zahiren örtüşecek şekilde istediği anlamı dile getirir. Bu bir direk gönderim stratejisidir. Bu böyle olmakla birlikte konuşmacı bazen bundan farklı stratejilere de dönebilir. Bağlama uygun bir konuşma tarzı vasıtasıyla maksadını açıklayabilir. Bu tarzdan konuşmanın gerektirdiği yepyeni bir anlam çıkar ve muhatap da onu anlar.

İşte dildeki bu imkânlar bizi önemli bir neticeye götürür. Bu da bağlamın, maksadı dile getirirken konuşmaya istenilen anlamı kazandırmadaki merkezi rolüdür. Buradan hareketle bilinmesi gerekir ki "açık sözle ifade etme ve ima ile anlatma diğer ifade şekillerinin oluşturdukları sınıflarla tamamen örtüşmeyen iki farklı türdür. Şu kadar var ki bunlar sadece bir bağlamda diğer ifade biçimleriyle örtüşürler.¹⁷ Buna göre herhangi bir bağlamda söylenilen bir sözün dili kullananlarca üzerinde uzlaşılmış doğrudan bir bildirim, bir de sözün kullanıldığı bağlamdan anlaşılabilir dolaylı bildirim vardır. Aşağıdaki diyalogu bu açıdan bir inceleyelim.

A: Bana on bin riyal borç lütfeder misin?

¹⁵ Ahmed Matlub, Mu'cemu'l-mustalahâtî'l-belâğîyye ve tatavuruhâ, Matbaatu'l-mecmai'l-ilmîyyî'l-İrâkî, Bağdat, 1983, 3/297; Rıza Filizok, Belagat Bilimimizin İçerdiği Teoriler (Güzel Söz Teorisi), <http://www.ege-edebiyat.org/docs/512.pdf> (27/01/2016)

¹⁶ el-Alevî, Yahya b. Hamza, et-Tırâzu'l-mütezammin liesrârî'l-belâğa ve ulûmi hakâiki'l-îcâz, Matbaatu'l-Muktataf, Mısır, 1914, 3/162

¹⁷ Abdülhadi b. Zâfir eş-Şehri, İstrâtiçiyâtü'l-hitâb (Mukârebe LuğaviyyeTedâvüliyye), Dâru'l-Kitâbi'l-cedîd el-müttehîde, Birinci baskı, Beyrut, 2004, s.367

B: Eskiden şöyle demişler: Ak akçeni kara günün için sakla.

A kişinin sözünden soru edatının da yardımıyla direk anlaşılabilir bir soru cümlesidir. Ancak cümlenin tam olarak neyi kastettiğine ulaşmak için cümlenin biçimsel dizilişi yeterli görünmemektedir. Bilakis cümle ile kastedilen soru değil, ricadır. “Lütfeder misin?” kelimesinden de rica edenin muhataba karşı nazik olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Buna göre dilde kullanılan edatlar konuşmacının asıl maksadını anlamaya yardımcı unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Buna mukabil B şahsı “eskiden şöyle demişlerdir” kipini kullanarak görünüşte bir bildirimde bulunmaktadır. Acaba gerçekten öyle mi demek istemektedir? Bağlamın ikinci şahsın sözüne birden fazla kasıt eklediği apaçıktır. Her ne kadar söylediği bu sözü maksatlarından biri olarak kabul etsek dahi temel maksadının bu olmadığı besbellidir. Bunun ötesinde başka bir maksat gizlidir. Bu nedenle B konuşmacısı cevap ifadesinde ima kipi stratejisini seçmiştir. Bu da ya reddetme veya tersinme/ironidir. Bu nedenle B konuşmacısı “evet” ya da “hayır” şeklinde direk cevap kipini seçmemiştir. B konuşmacısının kullandığı hitap şekli, onun bir Arap atasözü olup olmamasından öte mühim olan konuşmacının bu bağlamda kastettiği manaya hizmet ediyor olmasıdır. O da ya A konuşmacının ricasını reddetme veya tersime/alaysılama/ ironidir.¹⁸ İşte bir sözün normal anlatım seyrinden çıkıp ironiye dönüşmesi bu şekilde gerçekleşmektedir.

Konuşmacı ironi sanatını dolaylı anlatım yollarından biri olarak tercih eder. Bu tür bir anlatım sanatı motamot anlatımdan başka bir maksat taşır. Terim anlamında ifade edildiği gibi muhatabı alaya almak maksadıyla sözün normal anlatımda ifade edeceği mananın tam tersi manaya gelecek şekilde kullanılmasıdır.¹⁹ Tersinmenin çeşitli tezahürleri vardır. Vaat kipi kullanarak tehdit etmek, aslında yermeyi amaçlayan övgü kipi kullanmak, övgü ifade eden söz kalıplarını veya cümleleri övgü makamında değil, alay ve tersinme amacı güderek söyleme biçiminde gerçekleştirilebilir.

A. Kuranda Geçen Bazı Meşhur Sözlü Tersinme/İroni İfadeleri

1. نُزُلٌ / Nüzül (ziyafet)

وأما إن كان من المكذبين الضالين فنزل من حميم وتصلية جحيم

¹⁸ Abdülhadi b. Zâfir eş-Şehri, a.g.e., s.368

¹⁹ el-Alevî, a.g.e., 3/162

“Ama eğer dini yalan sayan sapıklardansa onun **ziyafeti** kaynar su, peşinden de cehenneme atılış olacak”²⁰

أفحسب الذين كفروا أن يتخذوا عبادي من دوني أولياء إنا أعتدنا جهنم للكافرين نزلاً

“O inkâr edenler, beni bırakıp da kullarımı (kendilerine) dostlar edineceklerini mi sandılar? Şüphesiz ki biz, Cehennemi kâfirler için (onlara münasip) bir **ağırlama yeri** olarak hazırladık!”²¹ Aslında نُزُلٌ /Nüzül /ziyafet, bir yere konuk olarak gelen bir kimseye ikram edilmek üzere kendisi gelmeden önce hazırlanan (yiyecek barınak vb.) ikramların hepsine verilen addır.²² Kur’an-ı Kerimde sekiz ayette geçmektedir. Bunlardan bazılarında inanmayanların ahiretteki barınakları ile ilgili bağlamlarda geçmekte ve onlarla acı bir alay ve tersinme, istihzâ içermektedir. Diğer geri kalan yerlerde ise ahirette müminlere ikram edilecek ziyafet ve diğer nimetler anlamında kullanılmaktadır.²³ Bu tür kullanımlarda vaat kipinin vâid (tehdit) anlamında kullanılması şeklinde yapılan bir tersinme vardır.²⁴ el-Câhız (ö.255h./868m.) bu ifadedeki ironinin sebebini şöyle açıklar: “Onlara tattırılan azap ziyafet olarak açıklanamaz. Ama onlara tattırılan bu azap başkalarına takdim edilen nimetlerin yerine geçince o nimetlerin adlarıyla isimlendirilmiş oldu.”²⁵

Bu ayetlerdeki ironik anlatım cehennem ateşinin inanmayanlara her türlü ikramların sunulduğu yedi yıldızlı tatil ve konaklama yerleri gibi sunulmuş olmasında tezahür etmektedir.²⁶ Öyle bir ikram, konaklama ve tatil yeri ki gelecek olan müşterileri için özenle hazırlanmış, ne bekleme var, ne çaba ne de para harcama var! İnkarcı konukları için hazır halde bekletilmekte (!)²⁷ Bu doğrudan değil dolaylı bir bildirim olmasına karşın dinleyici konuşmacının bildirimindeki alaylama kastını anlayacaktır. Çünkü inanmayanların cehennemdeki yerinin ağır bir misafir için hazırlanan yer ve

²⁰ 56/Vakıa: 92-94

²¹ 18/Kehf: 102

²² ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an, Th. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 3. Baskı, Kahire, 1984, 2/232

²³ Muhammed el-Abd, el-Mufârakatu'l-Kur'âniyye, Dirâse fi binyeti'd-dilâle, Mektebetu'l-âdâb, Kahire, 2006, s.63

²⁴ Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, a.g.e., s.1, 89

²⁵ el-Câhız, Ebu osman Amr b. Bahr, el-Beyân ve't-tebyîn,Th. Fevzi Atvî, Daru Sa'b, Birinci baskı, Beyrut, 1968, s.95

²⁶ Çağdaş Arapçada turistik lüks yıldızlı oteller “nüzül” diye isimlendirilmiştir. Bkz. Abdülhalim Hıfni, a.g.e., s.214

²⁷ Seyyid Kutup, Fi Zılali'l-Kur'an, Daru's-şuruk, 32. Baskı, Kahire, 2003, 4/2295; Muhammed el-Abd, a.g.e., s.64

konumdan farklı olacağı bellidir. Bundan ötürü ayetler acı bir alaysılama biçimiyle gelmiştir. Ayetler Kur’anda geçtikleri o bağlamlarda normalde ifade ettiklerinin tam zıttı bir anlam ifade etmişlerdir. Ancak “ayetlerde geçen bu kelimelerin, maksadı ifade ederken bağlamların değişmesi veya çoğalmasıyla manaları da değişmez. Konuşmacının maksadını göstermedeki manası sabittir, değişmez.”²⁸

2. ظِلٌّ / Gölge

وظل من محموم

Yüksek hararetli kapkara cehennem dumanından bir gölgededirler.

وَأَصْحَابُ الشَّيْطَانِ مَا أَصْحَابُ الشَّيْطَانِ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ لَا تَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ

“Defterleri soldan verilenler; ne yazık o solculara! İliklere işleyen kavurucu bir sıcaklık ve kaynar su içindedirler. Yüksek hararetli kapkara cehennem dumanından bir gölgededirler. O ne serindir, Ne de ferahlatıcı!”²⁹ Bu ayetlerin ironik yönü aslında gölgenin serinletici ve ferahlık verici bir özelliğe sahip olmasıdır. Halbûki buradaki gölge bu özellikleri taşıyan bildiğimiz anlamda bir gölge değil; tam tersi bir özelliğe sahiptir. Çünkü o cehennemlikler öyle serin ve hoş bir gölgeyi hak etmiyorlar.³⁰ Amel defteri sağlarından verilen müminler sıcak bir ortamın yanında uzanan gölgeler altında serin buz gibi sulardan içerlerken, amel defterleri sollarından verilen solcuların içecekleri son derece kaynar su, bir gölgedeler ama boğucu ve kavurucu dumanın gölgesindedir. İşte bu gölge alaysılama ve ironik bir gölgedir. Serinletici ferahlatıcı olmayan bir gölge! Tam da onlara yakışan bir ikramdır.³¹ Ayet-i kerime inanmayanların Kur’an’ın ironik anlatımıyla cehennemde buldukları konforu alaycı bir üslupla betimlemektedir. Aynen şu ayetin betimlediği gibi:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهَا مِنْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا

يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِمَنْ الشَّرَابِ وَسَاءَتْ مُرْتَفَعًا

“Ve de ki: O hak Rabbimizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz zalimler için öyle bir ateş hazırlamışız ki, duvarları,

²⁸ Abdülhadi b. Zâfir eş-Şehri, a.g.e., s.416

²⁹ 56/Vakıa: 41-44

³⁰ ez-Zerkeşî, a.g.e., 2/232-233

³¹ Seyyid Kutup, a.g.e., 6/3465

çepeçevre onları içine alacaktır. Eğer feryat edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. O ne kötü bir içecek ve ne kötü bir dayanma yeri!"³²

3. ذوق / Tatma

ذُوقِ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ

"Tat bakalım (azabı), hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin!!!"³³

Ayet-i kerime'nin sebep-i nüzulü hakkında gelen rivayetlere bakmamız ayette yer alan ironi hakkında daha açıklayıcı olabilir.

Katade bu ayetin Allah düşmanı Ebu Cehil'in "vallahi ben Mekke'nin iki dağı arasındaki insanların en şerefli ve en değerlisiyim. Böyleyken Muhammed beni nasıl tehdit etme cüreti gösterebilir?" dediği zaman onun hakkında inmiştir. Bir diğer rivayete göre Peygamber (sav) Ebu Cehille karşılaşmış, Ebu Cehil: "Biliyorsun ki bu vadinin en kuvvetli adamı benim." "Ben şerefli ve değerli olan bir kişiyim" demişti. Sonra Bedir savaşında rezil rüsvay bir biçimde itlaf edildi. "Tat bakalım (azabı), hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin (!)" ayetiyle onun kendi lafı birebir aynısıyla ağzına tıkanı.³⁴

خُدُوهُ فَاعْتَلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ثُمَّ صَبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ

"Onu tutun da yaka paça, doğru cehennemin ortasına sürükleyin. Sonra başına azap olarak kaynar su dökün!"³⁵ Ayetlerinden sonra "Tat bakalım (azabı), hani şerefli olan, değerli olan yalnız sendin!!!" ayetinin bu bağlamda gelmiş olması da cümlelerin düz anlatıma sahip bir cümle olmayıp ironi olarak düz anlatımda ifade ettiği anlamın tam zıttı olan bir anlama geldiğini, bir aşağılama ve alaysılama içerdiğini göstermektedir. Çünkü önceki iki ayette ağır suçlu muamelesi yapıp aşağılayıcı ve hakir bir şekilde yaka paça karga tulumba tutulup cehennemin ortasına atıldıktan sonra başından da kaynar su dökülmektedir ki bu en büyük hakarettir. Bundan sonra iltifat sanatıyla ikinci şahıs zamiriyle doğrudan hitap ederek "sen aziz

³² 18/Kehf: 29

³³ 44/Duhan: 49

³⁴ el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmeden-Nisabûrî, Esbâbu'n-nüzûl, Th. Kemal Besyûnî Zağlûl, Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, Birinci baskı, Beyrut, 1991, s.392; Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, a.g.e., s.1, 99; Abdülhadi b. Zâfir eş-Şehri, a.g.e., s.418

³⁵ 44/Duhan: 47-48

ve muhteremsin” ifadesinin yöneltilmiş olması bu azgın din ve millet düşmanı zorbanın dünyada kavminin insanlarına karşı iddia ettiği “aziz ve muhterem”lik iddiasına karşı bir zılgıt ve paylamadır.³⁶

Sözlü ironide zıt veya karşıt anlamı ortaya çıkarmada konuşulan sözün zahiri ile bâtını, yüzeyle derin yapısı arasındaki anlam farkını ortaya çıkarmada tonlamanın çok büyük bir rolü vardır. Çünkü bu ironik nağme/tonlama cümlede bulunan zahiri yüzeysel anlamın muhtevasını tam zıttı olan bâtınî anlam lehine ortadan kaldırır. Tonlama ironisi aslında övgü ambalajına sarılmış yergidir.³⁷ İngiliz dilbilimci Geoffrey N. Leech tonlama ironisinin aşırıya kaçmamak şartıyla muhataba zekice ve nazikçe yöneltilmiş bir hakaret olduğunu belirtir. Leech bunun meşhur misali olarak da layık olmayan birine asla hak etmediği halde sayın, beyefendi, hanımefendi, ekselansları gibi sanlarla hitap etmeyi gösterir.³⁸ Bir de ironide söylemek istediğini dolaylı yoldan anlatarak gerektiğinde sorumluluktan kurtuluverme, esas kastettiği anlamı yalanlama fırsatını saklı tutma imkânı vardır.³⁹ İncelemekte olduğumuz Duhan suresinin 49. ayetinde de bunun aynen tahakkuk ettiğini görmekteyiz.

4. تبشير / Müjdeleme:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ

أَلِيمٍ

“Allah’ın ayetlerini tanımayanlara, haksızlıkla peygamberleri öldürenlere ve insanlar içinde adaleti ve insafı emreden kimselere kıyanlara acı bir azap **müjdele.**”⁴⁰

بَشِيرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Münafıklara acı bir azabın kendilerini beklediğini **müjdele.**”⁴¹

وَيُلْ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْثَلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِيرُهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

³⁶ ez-Zemahşeri, Carullah Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi’t-tenzîl fi vücûhi’t-te’vîl, Th. Adil Ahmed Abdülmevcûd vd., *Mektebetü'l-Ubeykan, Birinci baskı, Riyad, 1988, 5/477*; Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, a.g.e., s.107

³⁷ Muhammed el-Abd, a.g.e., s.42

³⁸ Geoffrey N. Leech, *A linguistic Guide To English Poetry*, New York, 1969, 15. Baskı, Kuala Lumpur, 1991, s.176

³⁹ Gözde Sarıoğlu, a.g.e., s.4

⁴⁰ 3/Ali İmran: 21

⁴¹ 4/Nisa: 138

“Çok yalan söyleyip iftira atan her günahkârın vay hâline ! O, Allah'ın kendisine okunan âyetlerini işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki hiç onları duymamış gibi (küfründe) direnir. İşte onu acı bir azap ile **müjdele!**”⁴²

Müjdeleme; bir insana iletilen sevinçli bir haberden dolayı yüzünün teninin gül gibi açılarak canlı ve kanlı hale gelmesi anlamına geliyor. Aynen ağacın gövdesi boyunca uzanan ince borucuklardan su işleyince ağacın canlanıp gülümsemesi gibi insan da sevinçli bir haber duyduğu zaman ona benzer bir tepki veriyor.⁴³ Bu âyetlerde geçen müjdeleme ifadesi bir sözlü ironiye sahiptir. Bu ironi tehdit veya ültimatome yerine müjdeleme fiilinin kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu ise beklenenin tersi bir durumdur. Rağıb el-İsfahânî'nin(ö. 502/1108)belirttiği gibi müjdeleme; sevinçli bir haber vermek için kullanılır.⁴⁴ Müjdeleme nesnesi belirtilmeyip mutlak olarak kullanıldığı zaman daima hayır, iyilik ve sevinçli haberlerle müjdelemeyi ifade eder. Ancak “Münafıklara acı bir azabın kendilerini beklediğini **müjdele.**”⁴⁵ âyetinde geçtiği gibi azapla veya başka istenilmeyen bir şeyle kayıtladığı zaman şerli olan bir nesneyi, bir hususu müjdelemeyi ifade eder.⁴⁶ Acı verici bir azap, tüyler ürperten bir işkence içeren bu müjde kafir ve münafıklara hangi sevinci ve hangi coşkuyu yaşatacak?! Bu müjde sözü, asıl kullanıldığı yerin dışında başka bir yerde kullanılmıştır. Asıl olarak insana sevinç mutluluk ve huzur veren haberleri iletme bağlamında kullanılmaktadır. İşte müjdeleme fiili

وَيَسِّرِ الْيُسْرَىٰ وَأَمِّنُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّ لَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأْتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Resulüm! İman edip sâlih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlerle müjdele. Kendilerine ne zaman onlardan bir meyve rızık olarak yedirilirse, her defasında: “Bu bizim daha önce de dünyada iken yediğimiz şeydir.” derler. Bunlar söylediklerinin benzerleri olarak sunulmuştur. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Orada ebedî olarak kalacaklardır.”⁴⁷ âyetinde kendi asıl anlam alanı içinde kullanılmış; diğer zıt anlamında kullanıldığı yerlerde ise eleştiri maksadıyla zıtlık anlamı içeren

⁴² 45 Câsiye 7-8

⁴³ Rağıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed, el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'an, Mektebetu Nezar Mustafa el-Bâz, Mekke, Ts., s.61

⁴⁴ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s.61

⁴⁵ 4 Nisa 138

⁴⁶ İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, c.4, s.287

⁴⁷ 2 Bakara 25

bir başka anlam alanına taşınmıştır.⁴⁸ Kafir ve münafıklar iman ve İslam'ı alaya aldıkları gibi Yüce Allah da kendi yöntemleriyle onları alaya almıştır. Onlar için hazırladığı azap ve cezayı normal müjdeleme usulünün dışında bir usulle müjdeleyerek onlara kendilerini bekleyen acı sonu haber vermiştir. İşledikleri büyük günahlara karşı ancak böyle bir tarzda paylanmaları gerekirdi. Onların içlerinde gizledikleri nifak riya ve müminleri aldatma planları ancak bu yolla ortaya serilebilirdi. Sözü edilen bu tipler içlerinden inanmadıkları halde görünürde iman gösterisinde bulduklarından dolayı Allah Tealanın kendilerine amelleri cinsinden verdiği karşılığı hak etmiş oldular. Allah da onlara verdiği haberi dışı rahmet, içi ise azap ve ölüm olan bir kelimeyle verdi. Onlara sunacağı ultiatom ve notayı bildirmek üzere sevinçli bir haber bildiriminde kullanılan müjdeleme kelimesini eğretiledi. Aslında kötü ve korkutucu bir haber veren muhtırayı sevinçli bir haber bildirimini yerine koyarak onu müjdeye benzetti.⁴⁹ Bu tür bir ifadede onların akıllarıyla alay etme, basiretlerinin azlığını ima vardır.⁵⁰

5. هداية / Hidayet:

Aynen daha önce incelediğimiz müjdeleme(tebşir) fiilinde olduğu gibi nesnesi belirtilmeden kullanıldığı zaman doğru yola götürme, gösterme, rehberlik etme, bazen bizzat doğru yolun kendisi, sapıklığın, şaşırışılığın zıttı, izinden yolundan giderek kurtuluş ve selamete ermek gibi olumlu rehberlik, kılavuzluk, irşat, anlamlarında kullanılmaktadır. Allah'ın isimlerinden biri el-Hâdî'dir. O kullarına kendisini nasıl tanıyacaklarını öğretmiş, onlar da O'nun yaratıcılığını kabul ve ikrar etmişlerdir. Her yaratığa hayatta kalabilme ve varlığını sürdürebilme şartlarını öğretmiş, göstermiştir.⁵¹ Bu kelime Kur'an'da geçtiği yirmi bir yerde doğru yol terkibiyle birlikte kullanılmış ve âdeta eşdizimli kelimeler(collocation) grubuna dâhil olmuştur. Kelime bu anlam alanının dışına çıktığı zaman bir sözlü ironi oluşturmaktadır.⁵² اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ "Bizi dosdoğru yola ilet"⁵³ قُلْ

⁴⁸ Muhammed el-Abd, a.g.e., s.55

⁴⁹ Bu örneklerde olduğu gibi belagatta iyi anlam çağrıştıran kelimelerin tam zıttı bir anlamı bildirecek şekilde sözlü ironide kullanılmasına istiare-i tehekkümiyye (ironik eğretileme) adı verilmektedir. Bkz. el-Kazvîni, Celaluddin, Ebu Abdullah Muhammed, el-Îdâh fi ulûmi'l-belâğa, Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, Ts., s.296

⁵⁰ Abdülfettah Laşin, el-Beyân fi çav'i esâlibi'l-Kur'an, Daru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1988, s.179-180

⁵¹ İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, c.51, s.4638-4639

⁵² Muhammed el-Abd, a.g.e., s.72

⁵³ 1/Fatiha: 6

هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِحَقِّ أَقْمَنُ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَهَقُّ أَنْ يَتَّبِعَ أَهَقُّ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى
قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيُغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيُهْدِيَهُمْ طَرِيقًا إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ

عَلَى اللَّهِ بِسِيرًا

“Hakikat, o inkâr edip kâfir olanlar ve zulmedenler (yok mu) Allah onları asla yarlıgıyacak değildir. Onları cehennem yolundan başka bir **yola da iletcek** değildir. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu ise Allah’a göre pek kolaydır.”⁵⁷

Bu ayeti kerimede iletme, yol gösterme ve götürme anlamına gelen hidayet kelimesi kâfirlerin götürülüp cehenneme doldurulması anlamında kullanılmıştır. Öyleyse burada farkına varılması ve üzerinde durulması gereken bir husus vardır. O kâfir ve zalimler kendilerinin inançlarının daha doğru, ideolojilerinin daha düzgün olduğunu, iyi güzel sonun da kendilerinin olacağı iddiasını taşıyorlar. Yüce Allah, Muhammed (s.a.v.)in getirdiği hidayet yolundan sapmak, Allah’ın yarattığı masum kullarına zulmetmek suretiyle büyülenen despot, zorba ve zalimlerin doğru yoldan çıktıkları için inançlarının bozukluğunu, davranışlarının iğrençliğini onlara bildirmek istedi. Bunu da olağanüstü bir güzellikte ifade etti. Şöyle ki sâlih amellerin

⁵⁴ 10/Yunus: 35

⁵⁵ 46/Ahkâf: 30

⁵⁶ 92/Leyl: 12

⁵⁷ 4/Nisa: 168-169

özelliği bu amelleri işleyenleri mutlu sona götürmek, ebedi kalacak güzel makam ve mevkilere, ikametgâhlara ulaştırmaktır. Ancak bu inançsızların amelleri kendilerini umdukları ve beklediklerinin tam zıttı bir adrese, ölüme ve yok oluşa götürmüştür. Daha da ötesi onlar sürekli işkence, azap ve kara, boğucu bir dumanın gölgesi altındadırlar. Peki bu onlar için bir hidayetse nasıl bir hidayet?! Böyle bir eylem hidayet olarak adlandırılmamalıdır. Tam aksine bir sapkınlık ve dalalettir bu! Yüce Allah yaptıklarına karşılık onların aşağılıklarını ortaya çıkarmak, ümitlerini kırmak, basiretsizliklerini göstermek için onların sonlarını dışından vaat ve müjdeleme gibi görünen kelimeyle açıklamıştır. Daha doğrusu kelime gerçekte bu anlamı ifade etmemektedir ama bağlam ve vurgu gibi unsurlar onun gerçek anlamında kullanılmadığının göstergesi olmaktadır.⁵⁸

B. Arap Şiirinden Bazı İroni Örnekleri

Kahiliye devri şairi Amr b. Kulsüm(ö. m.584'e doğru) muallakasına şarap ile başlayıp sevgilisini ve onun göç edişini tasvir ettikten sonra 26. beyitten itibaren kendisinin ve bağlı bulunduğu kavmin ululuğunu, savaşlarda gösterdikleri büyük kahramanlıkları, savaş atlarını, kadınlarının onur ve iyiliklerini över ve muallakasını kavminin hiçbir zaman zillete ve mağlubiyete uğramadıklarını ve yenilmenin onlar için bilinmeyen bir şey olduğunu söyleyerek bitirir.

Kasidesinden bazı beyitler şöyledir:⁵⁹

إِذَا مَا الْمَلِكُ سَامَ النَّاسِ حَسْتَفًا أَبَيْنَا أَنْ نُقِرَّ الدُّلَّ فِينَا

مَلَأْنَا الْبِرَّ حَتَّى ضَاقَ عَنَّا وَمَاءَ الْبَحْرِ تَمَلُّوهُ سَفِينَا

إِذَا تَلَعَ الْفِطَامَ لَنَا صَبِيٌّ نُحْرُّ لَهُ الْجَبَابِرُ سَاجِدِينَ

“Eğer kral halkı zorla baş eğdirmeye ve aşağılamaya kalkarsa biz aşağılanmaya karşı direniriz. Kabilemiz o kadar çok ki dünyanın kara kısmını evlerimizle doldurduk. Denizlerini de gemilerimizle doldururuz. Kimseye baş eğmeyenler; bizim emzikteki çocuğumuz süttten kesilecek çağa gelince onun önünde eğilirler.”⁶⁰

⁵⁸ Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, a.g.e., s.1, 76

⁵⁹ ez-Zevzenî, Ebu Abdullah el-Huseyn b. Ahmed, Şerhu'l-Muallakâtu's-seb, Lecnetu't-tahkîk fi'd-dâri'l-âlemiyye, Beyrut, 1992, s.127

⁶⁰ Muallakat Yedi Askı, Çev. Şerafettin Yaltkaya, M.E.B. Yay., İstanbul, 1985.,s. 98

Beyitleri incelediğimizde her birinin birinci şatırlarıyla ikinci şatırları arasında sözlü ironi bulunduğunu görmekteyiz. Ayrıca mana bakımından da lügavî ironi bulunmaktadır. Şair karşılaştırma yöntemi vasıtasıyla kavminin zillet ve meskenete boyun eğmeme karakterini vurguluyor. Böylece kavminin onur, izzet ve şeref sahibi kimseler olduğunu ispat etmek istiyor. Son beyte baktığımız zaman ironi apaçık belli oluyor. Şair orada kavminin kuvvetini, liderlik ve egemenliği nesilden nesile atalarından nasıl devraldıklarını anlatıyor. Dediğine göre emzikten kesilen çocukları bile öyle bir güç ve kuvvete ulaşıyor ki despotlar ve tiranlar onların önünde saygıdan secdeye kapanyorlar. Bu ifadede bir mübalağa olduğu gözden kaçmıyor. Ama eğer şair isterse mübalağada bulunan lügavî ironi de makbul ve geçerlidir.⁶¹

يَقُولُ لِي الطَّيِّبُ أَكَلْتَ شَيْئًا وَدَاؤُكَ فِي سَرَابِكَ وَالطَّعَامِ
وَمَا فِي طَبِّهِ أَنِّي جَوَادٌ أَضَرَّ بِجِسْمِهِ طُولُ الْجَمَامِ
تَعَوَّدَ أَنْ يُعَيَّرَ فِي السَّرَايَا وَيَدْخُلَ مِنْ قَتَامٍ فِي قَتَامِ
فَأَمْسِكَ لَا يُطَالُ لَهُ فَيْرَعِي وَلَا هُوَ فِي الْعَلِيقِ وَلَا اللَّجَامِ
فَإِنْ أَمْرُضَ فَمَا مَرَضَ اصْطَبَارِي وَإِنْ أَحْمَمَ فَمَا حَمَّ اعْتِرَامِي

“Doktor bana zararlı bir şey yemişsin. Hastalığın yemeğinden ve içeceğinden kaynaklanıyor diyor. Halbûki onun okuduğu tıpta benim savaştan savaşa koşarak tozu dumana katan; ama şimdi yularından kısaca bir tokaya bağlanmış, otlaması için organı uzatılmayan, ne yem verilen ne gem takılan, uzun süre hareketsiz beklemekten dolayı gövdesine sancı inen bir savaş atı olduğum yazmaz. Kendim hastalansam da sabrım hastalanmış değildir. Kendim sıtmalansam da azmim sıtmalanmış değildir.”⁶² *el-Mütenebbî'nin* (ö. 354/965) yukarıdaki beyitlerinde ironi kendisinin ifade ettiği gibi doktorun onun hastalığının yediği yemekten kaynaklandığını zannetmesidir. Oysaki tam tersine hastalığı yediği yemekten dolayı değil, rahat bir şekilde hareketsiz, eylemsiz ve âtil kalmasından kaynaklanmadır.⁶³

⁶¹ Numan Abdüssemi Mütevellî, *el-Mufârakatu'l-lugaviyye fi'd-dirâsâti'l-Garbiyye ve't-turâsi'l-Arabiyyi'l-kadîm*, Daru'l-ilm ve'l-îmân li'n-neşr ve't-tevzî, Birinci Baskı, Desuk, 2014, s.77-78

⁶² *el-Mütenebbî*, Ebu't-Ṭayyib Ahmed b. el-Ḥuseyn b. el-Ḥasan, *Dîvânü'l-Mütenebbî*, Daru Beyrut, Beyrut, 1983, s.485

⁶³ Numan Abdüssemi Mütevellî, a.g.e., s.86

Sonuç

İroni sanatı Batı Edebiyatında paradoks⁶⁴ ironi⁶⁵ vb. kavramlarla karşılanmaktadır. Batı Edebiyatı'nda önemli bir ifade vasıtası olan ironi en genel ifadeyle "söylenilenin tersini kasdetmek" ya da "bilip de bilmezlikten gelmek"tir. Yunanca kandır- fiilinden türeyen ironi, Doğu Edebiyatı'nda alay, cinas, hiciv, kinaye, istihza, mizah gibi pek çok kavramla karşılanırken Batı literatüründe ironi kelimesinin karşılığı olarak mizah, kinaye ve istihza" türleri kullanılır. Aralarında bazı farklar olsa da özde aynıdır.⁶⁶ Makalemizde başvurduğumuz Arapça kaynakların bazılarının isimlerinden de anlaşılacağı gibi Arap edebiyatında el-mufâraka, et-tasvîru's-sâhîr, es-suħriyye, üslubu't-tehekküm ve istiare-i tehekkümiyye gibi kavram ve terimlerle karşılanmaktadır. Makalemizde Kur'an'da ve Arap şiirinde geçen ve en çok yaygın olan bazı sözlü ironi/tersinme örneklerini sunmaya çalıştık. İroni/tersinmenin bütün çeşitlerini incelemek makalenin sınırlarını çok aşacağı için bu çalışmanın bu alanda yapılacak başka daha kapsamlı çalışmalara ışık tutmasını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ahmet, Kur'an'da İronik Anlatımın Bir Örneği: Tebbet Suresi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2012.
- ABDULFETTAH Laşin, el-Beyân fi đav'i esâlibi'l-Kur'an, Daru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1988.
- ABDULHADİ b. Zâfir eş-Şehri, İstrâtiçiyâtü'l-hitâb (Mukârebe Luğaviyye Tedâvüliyye), Dâru'l-Kitâbi'l-cedîd el-müttehîde, Birinci baskı, Beyrut, 2004.
- ABDULHALİM Hıfni, et-Tasvîru's-sâhîr fi'l-Kur'ani'l-Kerim, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-kitâb, Kahire, 1992.
- AKAY, Ali (Çeviren), Kur'an'da İroni: Bir Yusuf Kıssası İncelemesi; Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.IX, sayı:1, Diyarbakır, 2007.

⁶⁴ Numan Abdüssemi Mütevellî, a.g.e., s.24

⁶⁵ Ahmed Haydar Sigar ve Zeyn Said Taha, A Contrastive Study Of İronic Expressions İn English And Arabic, College of Basic Education Researchers Journal, Vol. (12) No. (2), Duhok, 2012, s.800

⁶⁶ Arzu Karadikme, a.g.e., s.1

- AKŞEHİRLİ, Soner, Anlam Bilimine Yardımcı Bir Alan: Pragmatik Bilimi
<http://www.ege-edebiyat.org/docs/323.doc>
- ÇORUK, Fatma Jale Gül, Hiciv Üzerine Bir Çalışma, (Türk, İngiliz ve Ermeni Edebiyatları Örneklemesinde), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ermeni Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- DERVİŞCEMALOĞLU Bahar, Göstergibilim Sözlüğü (İroni md.),
<http://www.ege-edebiyat.org/docs/506.pdf>
- el-ALEVÎ, Yahya b. Hamza, et-Tırâzu'l-mütezammin liesrâri'l-belâğa ve ulûmi hakâiki'l-i'câz, Matbaatu'l-Muktataf, Mısır, 1914.
- el-CÂHİZ, Ebu Osman Amr b. Bahr, el-Beyânve't-tebyîn, Th. Fevzi Atvî, Daru Sa'b, Birinci baskı, Beyrut, 1968.
- el-İSFAHÂNÎ, Râğib, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed, el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'an, Mektebetu Nezar Mustafa el-Bâz, Mekke, Ts.
- el-KAZVÎNÎ, Celaluddin, Ebu Abdullah Muhammed, el-Îdâh fi ulûmi'l-belâğa, Daru'l-kutubi'l-ilmiiye, Beyrut, Ts.
- el-MÜTENEBBÎ, Ebu't-Ṭayyib Ahmed b. el-Huseyn b. el-Hasan, Dîvânü'l-Mütenebbî, Daru Beyrut, Beyrut,1983.
- el-VÂHİDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmeden-Nisabûrî, Esbâbu'n-nüzûl, Th. Kemal Besyûnî Zağlûl, Daru'l-kutubi'l-ilmiiye, Birinci baskı, Beyrut, 1991.
- ez-ZEMAŞERÎ, Carullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl fi vücûhi't-te'vîl, Th. Adil Ahmed Abdülmevcûd vd.,*Mektebetü'l-Ubeykan, Birinci baskı, Riyad, 1988.*
- ez-ZERKEŞÎ, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an, Th. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 3. Baskı, Kahire, 1984.
- ez-ZEVZENÎ, Ebu Abdullah el-Huseyn b. Ahmed, Şerhu'l-Muallakâtu's-seb, Lecnetu't-tahkîk fi'd-dâri'l-âlemiyye, Beyrut, 1992.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mükkerrem, Lisânu'l-Arab, Daru'l-Meârif, Kahire, Ts.
- KARADİKME Arzu, İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.
- KILIÇ, Savaş, İroni, İstihza, Alaysılama, Cogito, Kış, 2008,

- LEECH, Geoffrey N., A linguistic Guide To English Poetry, New York, 1969, 15. Baskı, Kuala Lumpur, 1991.
- MUHAMMED, el-Abd, el-Mufâarakatu'l-Kur'âniyye, Dirâse fi binyeti'd-dilâle, Mektebetu'l-âdâb, Kahire, 2006.
- MUSTANSİR, Mir, Irony in the Quran: A Study of the story of Joseph, http://www.academia.edu/7544366/Irony_in_the_Quran_A_Study_of_the_Story_of_Joseph.pdf
- NUMAN, Abdussemmi Mütevellî, el-Mufâarakatu'l-lugaviyye fi'd-dirâsâti'l-Garbiyye ve't-turâsi'l-Arabiyyi'l-kadîm, Daru'l-ilm ve'l-îmân li'n-neşr ve't-tevzî, Birinci Baskı, Desuk, 2014.
- SARIOĞLU, Gözde, Bakî, Nefî ve Nedîm Divanlarında İroni, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.
- SEYYİD KUTUP, Fi Zılali'l-Kur'an, Daru's-şuruk, 32. Baskı, Kahire, 2003.
- SİGAR, Ahmed Haydar; TAHA, Zeyn Said, A Contrastive Study Of İronic Expressions İn English And Arabic, College of Basic Education Researchers Journal, Vol. (12) No. (2), Duhok, 2012
- YALTKAYA, Şerafettin (Çev.) Muallakat Yedi Askı, , M.E.B. Yay., İstanbul, 1985.
- ZİYAB Ahmed; ANÂNİZE, Ahmed Hüseyin, Üslubu't-tehekküm fi'l-Kur'ani'l-Kerim (Dirase tahliliye beyaniyye), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmiatu'l-Ürdüniyye, Amman, 2005.

